DOI: 10.33270/05267303.23
УДК 343.985:343.123:343.322

ВІТКАЛОВА Аліна*
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ
03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8874-5893

Використання спеціальних знань під час досудового розслідування колаборaційної діяльності

Анотація. Проаналізовано основні форми залучення експертів і спеціалістів (проведення судових експертиз, участь у слідчих (розшукових) діях, надання консультацій) для встановлення фактів колаборaціонізму. Увагу зосереджено на специфіці призначення комплексних, комп'ютерно-технічних, лінгвістичних та інших видів експертиз, що мають вирішальне значення для фіксації доказів у кримінальних провадженнях цієї категорії. Виявлено, що через цифровий та публічний характер більшості доказів у таких провадженнях залучення фахівців й експертів стає майже обов'язковим для повноцінного формування доказової бази на початку розслідування. Аналіз застосування спеціальних знань засвідчив, що вибір між залученням фахівця для проведення слідчих дій і призначенням судової експертизи має ґрунтуватися на конкретній тактичній меті. Для швидкого збору доказів важливо мати фахівця під час огляду, обшуку або тимчасового доступу до документації. Водночас для отримання юридично значущого й деталізованого висновку, що використовуватимуть як доказ у суді, необхідним є проведення експертизи. У більшості випадків, пов'язаних із колаборaційною діяльністю, обидва підходи використовують послідовно, вони доповнюють один одного. Слідчим підрозділам доцільно на початковому етапі визначати перелік галузей спеціальних знань, необхідних для конкретного провадження щодо колаборaційної діяльності. За результатами дослідження сформульовано рекомендації щодо залучення спеціалістів і призначення експертиз для підвищення ефективності досудового розслідування. Практичне значення полягає в переході від ситуативного до системного залучення обізнаних осіб. Використання заздалегідь сформованого алгоритму типових завдань, що потребують спеціальних знань у провадженнях цієї категорії, надає можливість уникнути хаотичного вирішення процесуальних питань і забезпечує ефективне впровадження накопиченого криміналістичного досвіду.

Ключові слова: розслідування; спеціальні знання; колаборaційна діяльність; експертиза; спеціаліст; криміналістика.

Історія статті:
Отримано: 07.07.2026
Прийнято: 31.08.2026
Опубліковано: 01.10.2026

Рекомендоване посилання:
Віткалова А. Використання спеціальних знань під час досудового розслідування колаборaційної діяльності. *Наука і правоохорона.* 2026. Вип. 3 (73). С. 232–241. DOI: 10.33270/05267303.23

*Відповідальний автор

© Віткалова А., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Вступ

Розслідування справ за ст. 111-1 Кримінального кодексу України[1], що стосуються колабораційної діяльності, часто вимагає участі спеціалістів з лінгвістики, інформаційних технологій, обробки звукових і відеозаписів, а також документознавства. У цій категорії проваджень значна частина доказів ґрунтується на публікаціях у соціальних мережах, аудіо- та відеозаписах виступів, електронному листуванні й кадровій документації організацій, що діяли в умовах окупації. Ці матеріали потребують спеціалізованого дослідження, яке слідчий не може виконати самостійно. Отже, використання спеціальних знань стає не лише допоміжним, а й одним із ключових елементів тактичного забезпечення на початковому етапі досудового розслідування. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює кілька процедур для залучення обізнаних осіб: це може бути участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях або призначення судової експертизи[2]. Проте перелік цих форм не вирішує тактичне питання стосовно того, коли, кого саме і з якою метою слід залучати слідчому на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності, ураховуючи особливості доказової бази в таких справах.

Ефективність досудового розслідування, зазначає Ю. О. Гресь, А. І. Загородній (2026), безпосередньо залежить від повноти проведення слідчих дій і використання інших законних методів збирання інформації. Проте доволі часто слідчі, прокурори або оперативні працівники опиняються в ситуаціях, коли їхні власні професійні знання є недостатніми для правильного пошуку, фіксації, вилучення та попередньої оцінки певних слідів або об'єктів, безпосередньо пов'язаних із провадженням. У таких випадках постає потреба в залученні фахівців зі знаннями в різних галузях науки, техніки, мистецтва або ремісництва. Завдяки спеціальним знанням цих експертів стає можливим виявлення, фіксація, дослідження та оцінка доказової інформації, що має важливе значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Проведення досудового розслідування колабораційної діяльності, стверджує І. А. Скічко (2023), ускладнюється тим, що більшість доказового матеріалу залишається непомітним, що унеможливлює швидке й точне встановлення винних осіб і притягнення їх до кримінальної відповідальності. Для цього слідчі активно використовують спеціальні знання як інструмент у досудовому розслідуванні. Це є ефективним методом для виявлення доказів, формування уявлення про важливість, природу та зміст здійсненого вчинку або отриманого доказу, а також визначення їх місця в загальній доказовій картині.

Ю. О. Гресь, С. П. Чумак, О. В. Холод (2023) зазначають, що застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні відбувається в різних форматах і сприяє покращенню ефективності слідчих (розшукових) дій. Воно забезпечує використання сучасних технічних засобів і методів, а також надає слідчому можливість отримати необхідну професійну допомогу під час вирішення складних тактичних завдань пошукового та пізнавального характеру.

А. Г. Вуйма (2020), описуючи поняття, сутність і форми спеціальних знань, що використовують у розслідуванні, акцентує на тому, що вибір конкретної форми залучення обізнаної особи має залежати не стільки від формальних законодавчих вимог, скільки від практичних завдань, які слідчий ставить перед собою на певному етапі розслідування. Якщо необхідно терміново зафіксувати докази, краще запросити спеціаліста. Однак для отримання детального й обґрунтованого висновку, який будуть використовувати в суді, слід провести експертизу. У справах, пов'язаних із колабораційною діяльністю, обидва ці завдання виконують послідовно, а не як взаємовиключні. Тому слідчий повинен поєднувати обидва підходи в межах одного розслідування.

В. О. Гусєва, С. М. Бєсєда (2024) зазначають, що згідно з проаналізованими вироками, опублікованими в Єдиному державному реєстрі судових рішень, до них належать такі: почеркознавча експертиза, лінгвістична експертиза (семантико-текстуальна), комп'ютерно-технічна експертиза (експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів), портретна експертиза, фототехнічна експертиза тощо. Ці види експертних досліджень притаманні цій категорії кримінальних правопорушень тому, що основними доказами в злочинах проти основ національної безпеки є переважно електронні (цифрові) докази. Їх зберігають у мережі Інтернет, на різноманітних матеріалах, медіа, соціальних мережах, а також у закритих мережах, таких як цифрові носії інформації свідків (у приватних месенджерах, особистому листуванні тощо). Узагальнюючи слідчу, судову й експертну практику, можна зазначити, що типовими об'єктами судових експертиз у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із колабораційною діяльністю, стають матеріали фотозйомки, звукозаписи, відеозаписи тощо. З огляду на необхідність забезпечення ефективного досудового розслідування в цих кримінальних провадженнях, актуальним є вивчення та опрацювання проблемних питань, які постають у правозастосовній практиці, зокрема щодо призначення та проведення експертиз.

[1] Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

[2] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

М. В. Котюк (2024) здійсює аналіз практичної діяльності, слідчі часто не мають достатньої обізнаності щодо призначення певних судових експертиз. Це нерідко стає причиною затримок у проведенні досудового розслідування та призводить до помилок у слідчому процесі.

Питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні досліджували українські вчені переважно в контексті традиційних категорій злочинів або в загальнотеоретичному аспекті. Однак специфіку застосування цих знань у розслідуванні колаборaційної діяльності, які є складними через особливості доказової бази в таких провадженнях, досі систематизовано не опрацьовано. Складність також полягає в тому, що колаборaційна діяльність як порівняно нова для нашої практики категорія кримінальних правопорушень об'єднує в собі риси, які раніше досліджували окремо в різних криміналістичних методах. Вона охоплює публічність, притаманну злочинам проти громадського порядку, цифрову природу доказів, властиву кіберзлочинам, і документальний слід діяльності посадової особи, типовий для службових злочинів. Таке поєднання вимагає комплексного підходу до визначення форм і напрямів використання спеціальних знань, а не запозичення з однієї суміжної методики.

Матеріали та методи

Методологічну основу статті становить комплексна система загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналізу, синтезу, індукції, дедукції та систематизації, що забезпечили всебічний розгляд об'єкта дослідження. Теоретичним підґрунтям роботи стали фундаментальні праці у сфері використання спеціальних знань під час досудового розслідування та окремі розвідки щодо залучення експертів у провадженнях про колаборaційну діяльність. Попри вагомий внесок попередніх дослідників, більшість робіт мають фрагментарний характер і зосереджені на залученні фахівців з окремих галузей знань. Натомість питання комплексного застосування та методичних особливостей проведення найзатребуваніших видів судових експертиз у цій категорії справ залишалися поза увагою науковців. У контексті практичної реалізації доведено, що для оперативного збирання доказів є незамінною участь спеціаліста безпосередньо під час огляду, обшуку чи тимчасового доступу до речей і документів. Водночас для формування процесуально надійної доказової бази для суду необхідне призначення судової експертизи. У справах про колаборaційну діяльність ці дві форми використання спеціальних знань мають взаємодоповнюваний характер, їх слід застосовувати послідовно.

Емпірична основа дослідження охоплює не тільки теоретичні досягнення в цій сфері, а й матеріали з реальної слідчої та судової практики. Під час роботи було узагальнено кримінальні провадження, здійснено моніторинг судових рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень, а також проаналізовано відповідні повідомлення в медіа.

Результати й обговорення

Метою статті є дослідження тактичних аспектів застосування спеціальних знань для забезпечення досудового розслідування колаборaційної діяльності на початковому етапі, а також розроблення пропозицій для покращення ефективності залучення фахівців у цій сфері.

Поняття спеціальних знань у кримінальному процесуальному праві не має визначення в законодавстві, тому це компенсують напрацюваннями науки. У криміналістичній літературі поділяють форми використання спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні. В. М. Твердохліб (2024), досліджуючи застосування спеціальних знань у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із вибуховими пристроями, виокремлює серед процесуальних форм участь спеціаліста в слідчих діях і проведення судової експертизи. До непроцесуальних форм належать консультації та довідкова діяльність обізнаної особи, яку не оформлюють окремим процесуальним документом. Дослідження В. М. Твердохліба (2024) хоч і зосереджене на іншій категорії злочинів, пропонує класифікацію форм, яка має універсальне значення. Ця класифікація цілком придатна для розслідування колаборaційної діяльності, де завдання, що вимагають спеціальних знань, такі самі складні з технічної позиції.

Приклад вузької спеціалізації в галузі знань, необхідних для виконання специфічних криміналістичних завдань, представлений роботою, зосередженою на криміналістичній вибухотехніці. Це окремий напрям, що вимагає підготовки, що значно перевищує загальний профіль криміналіста. Таке спостереження має важливе методологічне значення також і в розслідуванні колаборaційної діяльності: так само, як дослідження вибухового пристрою вимагає спеціаліста з вузьким фокусом, оцінка цифрових доказів, зокрема дані серверів соціальних мереж або метаданих відеофайлів, теж потребує експерта технічного профілю, а не загального спеціаліста.

Це питання має і зворотний аспект: надмірна спеціалізація без урахування контексту кримінального провадження може ускладнювати взаємодію між слідчим й експертом. Спеціаліст, який досконало володіє технічними навичками, як-от методи відновлення видалених файлів, не завжди може визначити, яка інформація є доказовою для конкретного випадку колаборaційної діяльності, якщо слідчий заздалегідь не вказує на обставини, що потребують пояснення. Тому доцільніший підхід полягає не лише в залученні вузькоспеціалізованого спеціаліста, а й у забезпеченні ефективної взаємодії між ним і слідчим ще до початку слідчих (розшукових) дій, щоб слідчий міг сформулювати конкретне завдання, з огляду на фабулу провадження.

Необхідність вузькоспеціалізованих знань фахівців стає очевидною в особливих умовах, які супроводжують розслідування колаборaційної

діяльності. А. Г. Вуйма (2023), досліджуючи використання спеціалізованих медичних знань у процесі розслідування вбивств під правовим режимом воєнного стану, зазначає, що такий режим суттєво впливає на методи й тактику залучення експертів. Це стосується, зокрема, ускладнень доступу до традиційних експертних інституцій у зоні бойових дій або на територіях, які нещодавно були звільнені. Це спостереження щодо медичних знань цілком стосується і розслідування колабораційної діяльності. Деокуповані території відчувають аналогічний брак кваліфікованих спеціалістів й експертних установ.

У справах, що стосуються колабораційної діяльності, потрібно чітко відмежовувати функції спеціаліста від обов'язків слідчого під час проведення слідчих або розшукових дій. Спеціаліст надає технічну підтримку та консультації, водночас правова кваліфікація виявлених фактів й ухвалення процесуальних рішень залишаються винятковою відповідальністю слідчого. Спеціаліст здатний підтвердити технічну автентичність відеозапису чи достовірність дати створення документа, проте він не має права доходити висновків про те, чи свідчить зміст наданих доказів про наявність ознак кримінального правопорушення.

Важливо також забезпечити належне документування участі спеціаліста в протоколі слідчої чи розшукової дії. Протокол має містити не лише прізвище та кваліфікацію залученого фахівця, а й точний опис виконаних ним дій: яке програмне забезпечення використовували для копіювання даних, як перевіряли цілісність копії, які технічні засоби застосовували для фіксації процесу вилучення. Відсутність такої деталізації, навіть за дотримання процедури вилучення доказів, надає стороні захисту формальну підставу для оскарження допустимості отриманих доказів, адже без належного опису перевірити правильність дій спеціаліста неможливо.

О. В. Ковальова, В. В. Ковальов (2021) зазначають, що розслідування кримінальних злочинів, передусім в нинішніх умовах, складно уявити без залучення спеціалістів зі знаннями в різних сферах науки, техніки й мистецтва. Ці знання набувають через професійну підготовку, їх застосовують для виконання завдань, що виникають у процесі кримінального провадження. Це визначення є ключовим для розрізнення спеціальних і правових знань, які мають слідчий чи прокурор. Експерта залучають саме тому, що володіє інформацією, яка перевищує межі юридичної підготовки учасників процесу.

О. О. Кочура (2017), аналізуючи зміст поняття «спеціальні знання», акцентує на тому, що важливішими є не диплом чи формальна кваліфікація, а реальна здатність особи виконати конкретне завдання в межах розслідування. Це може бути встановлення авторства тексту, ідентифікація голосу на записі або відновлення видалених файлів. У розслідуванні колабораційної діяльності ця характеристика є вкрай важливою, адже завдання, які потребують спеціалізованих знань, є доволі специфічними й часто не відповідають стандартному набору криміналістичних експертиз. Непроцесуальні консультації обізнаних осіб, хоч і не мають самостійної доказової цінності, відіграють значну організаційну роль на початкових етапах розслідування колабораційної діяльності. Ще до ухвалення рішення щодо залучення експерта до конкретної слідчої чи розшукової дії або призначення експертизи слідчому часто необхідна попередня консультація. Це може стосуватися питання про технічну здатність відновити видалені повідомлення в певному месенджері чи орієнтовні терміни проведення конкретного дослідження. Такі консультації дають змогу точніше планувати послідовність слідчих дій та уникати марнування часу на запити, які згодом виявляють технічно нездійсненними.

Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков (2025) вважають, що знання, використовувані в кримінальному процесі, можуть застосовувати не лише фахівці чи експерти, а й будь-хто з учасників, хто цими знаннями володіє. Однак форми застосування таких знань і процесуальне значення отриманих фактичних даних можуть різнитися. Часто трапляється, що людина після завершення навчання отримує спеціальність інженера, економіста, бухгалтера, аудитора тощо. Згодом вона може влаштуватися на роботу в правоохоронних органах, здобути юридичну освіту й стати слідчим. Така особа може й повинна використовувати набуті знання під час розслідування. Наприклад, знання в галузі економіки, фінансів і цифрових технологій можуть допомогти під час обшуку визначити документи для вилучення, правильно сформулювати запитання для проведення експертизи й відповідно оцінити інформацію від допитуваного. Методи використання спеціальних знань постійно удосконалюють і розширюють. Традиційно в кримінальному судочинстві спеціальні знання розглядають переважно як знання та навички, набуті через професійну освіту та/або практичний досвід у будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла. Ці знання використовують учасники процесу, які мають відповідні повноваження згідно із законом, для виконання процесуальних завдань за визначеною процедурою. З огляду на це, ми не поділяємо думку авторів, які спеціальними знаннями вважають лише ті, що застосовує експерт під час експертних досліджень. М. С. Гордієнко, О. Г. Волошин (2019) зауважують, що слідчий може вивчати речові докази, проте такі дослідження не вважають експертизою, а їх висновки не мають доказової цінності. Це дослідження є позапроцесуальним і попереднім, має лише допоміжне, оперативно-тактичне значення.

Процесуальні статуси спеціаліста й експерта різняться, хоча обидва залучають обізнаних осіб.

Спеціаліст надає консультації і технічну підтримку безпосередньо під час слідчої чи розшукової дії, фіксуючи свої роз'яснення в протоколі. Натомість експерта залучають за окремою постановою слідчого або ухвалою судді для виконання самостійного дослідження, результатом якого є експертний висновок як окреме джерело доказів. Це розмежування, затверджене Кримінальним процесуальним кодексом України, має практичне значення на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності. Помилкове ототожнення цих статусів, наприклад, намагання надати поясненням спеціаліста значення експертного висновку, може поставити під сумнів допустимість отриманих даних.

Ю. О. Гресь, А. І. Загородній (2026) зазначають, що необхідність у спеціалізованих знаннях може постати як під час підготовки та прийняття рішення щодо проведення конкретної слідчої (розшукової) дії, так і безпосередньо під час її виконання. Це обумовлено кількома факторами: по-перше, потребою у виконанні тактичних завдань, що передбачають вибір найефективніших методів пошуку, фіксації та вилучення доказової інформації; по-друге, складністю процесу утворення слідів кримінального правопорушення, що вимагає спеціальних знань для їх виявлення, правильної інтерпретації, фіксації та вилучення; по-третє, різноманітністю матеріальних і нематеріальних слідів, які можуть мати різну природу (біологічну, технічну, цифрову, хімічну тощо) і потребують застосування відповідних спеціальних методів збору й подальшого дослідження; по-четверте, необхідністю використання спеціальних технічних засобів, методів і приладів, знання та навички роботи з якими виходять за межі загальної професійної підготовки слідчого чи прокурора; по-п'яте, потребою в попередній оцінці об'єктів і явищ, виявлених під час проведення слідчої (розшукової) дії, для прийняття рішень щодо виконання невідкладних заходів, з'ясування їх доказового значення, можливостей подальшого експертного дослідження та вибору відповідного методу їх вилучення і збереження.

Здійснений аналіз надає можливість встановити, що криміналістична характеристика спеціальних знань у випадках колабораційної діяльності формується під впливом трьох взаємопов'язаних факторів. По-перше, це різноманіття галузей знань, які часто необхідні в межах одного провадження. По-друге, підвищують вимоги до вузької спеціалізації залучених фахівців. По-третє, постає потреба в чіткому процесуальному розмежуванні консультативної та експертної форм участі цих фахівців. Сумарно ці фактори визначають логічні засади подальшого розгляду тактичних питань щодо залучення спеціалістів і призначення експертиз.

Участь спеціаліста може бути потрібна під час допиту, передусім коли допитуваному показують цифрові докази для ідентифікації, такі як фотографії, відеозаписи чи скріншоти публікацій. У таких випадках присутність спеціаліста допомагає швидко пояснити технічні характеристики пред'явленого об'єкта, якщо в допитуваного або його захисника виникають сумніви щодо його автентичності. Це дає змогу продовжувати допит без необхідності переривати його для окремої консультації. Це вкрай важливо, коли йдеться про відеозапис, і сторона захисту може заздалегідь висловлювати сумніви щодо можливого монтажу. Своєчасна професійна відповідь на таке заперечення посилює переконливість доказу ще на етапі його пред'явлення.

Якщо залучення спеціаліста гарантує технічну точність у збиранні доказів, то призначення судової експертизи сприяє отриманню глибокого та юридично значущого висновку про сутність цих доказів. Кримінальний процесуальний кодекс України визначає підстави та процедуру призначення експертизи, зокрема вказуючи на обов'язковість її проведення в тих випадках, коли для встановлення важливих для кримінального провадження обставин необхідне використання спеціальних знань[1].

Специфіка діяльності у сфері розслідувань колаборацій визначає особливий набір спеціальних знань, до яких слідство часто звертається. Публічний характер низки дій, таких як виступи, заяви та публікації, підвищує попит на лінгвістичні знання, які допомагають визначити зміст і наміри висловлювань, а також ідентифікувати автора тексту або мовця. Наступною важливою сферою є комп'ютерно-технічні й телекомунікаційні знання, потрібні для отримання, копіювання та аналізу цифрових доказів, таких як листування в месенджерах, публікації в соціальних мережах і метадані файлів. Третя сфера – фоноскопічні й відеотехнічні знання, що використовують для ідентифікації осіб на аудіо- і відеозаписах, перевірки їх автентичності та виявлення можливих слідів монтажу. Четверта, не така очевидна, але важлива галузь, охоплює документознавчі й почеркознавчі знання, необхідні для аналізу кадрової документації організацій, що функціонували під час окупації, зокрема накази про призначення, посвідчення та службові записки.

У справах, що стосуються колабораційної діяльності, надзвичайно затребувані такі види експертиз: лінгвістична, яка допомагає визначити зміст і напрям публічних висловлювань підозрюваного; авторознавча, що встановлює авторство текстових матеріалів; фоноскопічна, необхідна для ідентифікації особи за голосом на аудіо- чи відеозаписах; комп'ютерно-технічна, яка досліджує цифрові носії інформації. Лінгвістична експертиза в цих справах має особливості, адже об'єктом є не повсякденне мовлення, а публічні

[1] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

виступи чи політично забарвлені публікації, що потребують від експерта врахування контексту й стилю жанру.

Складання списку конкретних форм використання спеціальних знань, необхідних для кожного окремого провадження, є важливим завданням на початковій стадії планування розслідування. Оскільки обсяг завдань тут значно ширший, ніж у випадках традиційних злочинів, слідчому необхідно вже на етапі внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань орієнтовно визначити, представники яких галузей спеціальних знань можуть знадобитися. Також важливо заздалегідь дізнатися про їх доступність у відповідному регіоні, ураховуючи можливий дефіцит кваліфікованих фахівців у звільнених територіях.

Практика засвідчує, що брак вузькопрофільних спеціалістів на місцевому рівні часто змушує слідчих звертатися до спеціалізованих установ на обласному чи навіть національному рівнях, що затягує процес отримання результатів. У таких випадках доцільно заздалегідь налагоджувати контакти з відповідними науково-дослідними установами та закладами вищої освіти. Працівників цих закладів можна залучати як спеціалістів на договірних засадах, передусім коли в штатних експертних установах бракує ресурсів для швидкого виконання завдань. Це питання є надзвичайно актуальним для лінгвістичних досліджень, де кількість кваліфікованих фахівців у державних спеціалізованих установах обмежена.

Це застереження вкрай важливе для лінгвістичної експертизи в спільних провадженнях, де питання експертизи не повинні замінювати правову кваліфікацію дій, яка згідно із законом залишається виключно в компетенції слідчого, прокурора й суду. Лінгвістична експертиза має зосереджуватися виключно на змістових і мовних аспектах досліджуваного тексту.

Коли відкривають провадження про колабораціонізм, комп'ютерна експертиза цифрових носіїв допомагає з'ясувати, коли саме створювали чи поширювали контент, відновити видалені файли та перевірити, чи не є відеозаписи змонтованими. Це засвідчує системний зв'язок між тактичними засадами залучення спеціаліста на етапі збирання доказової інформації та правовою можливістю призначення експертного дослідження щодо відповідних об'єктів у майбутньому. Зазначений підхід корелює із сучасними дослідженнями проблем збирання електронних доказів, де науковці вказують на критичну важливість дотримання стандарту «ланцюжка збереження доказів» (chain of custody) з метою недопущення модифікації чи втрати цифрових даних під час слідчих дій (Stepaniuk, & Kolesnyk, 2023; Karaman, 2026). Рівень достовірності висновків експерта зумовлений не лише його кваліфікацією, а й якістю об'єктів, наданих для дослідження. Отже, належне процесуальне оформлення вилучення цифрових носіїв під час огляду чи обшуку є важливою передумовою для проведення повноцінної експертизи в майбутньому. Це засвідчує тісний взаємозв'язок між тактикою залучення спеціаліста на етапі збору доказів і можливістю призначення експертизи для цих самих об'єктів надалі.

Для підтвердження автентичності фотознімків, а також технічних умов і технологій їх створення проводять судову фототехнічну експертизу. Під час розслідування колабораційної діяльності судова експертиза відео- та звукозаписів може знадобитися, коли потрібно встановити технічні умови й технології створення цих матеріалів, ідентифікувати особу за фізичними характеристиками голосу. Це стає вкрай важливим, коли за результатами слідчих дій на деокупованих територіях вилучено відео- й аудіозаписи з матеріалами, що свідчать про колаборацію діяльність, а також пристрої, за допомогою яких ці записи могли бути зафіксовані. У таких випадках проведення судової експертизи відео- та звукозаписів може допомогти у виконанні тактичних завдань розслідування.

В. В. Коваленко (2024) стверджує, що портретну експертизу проводять переважно під час розслідувань на тимчасово окупованих територіях, щоб ідентифікувати колаборціоністів за їхніми зовнішніми ознаками. Для порівняльного аналізу експерту надають фотографії чи відеоматеріали з зображенням достовірно відомих осіб. Важливо, щоб для судової портретної експертизи, крім основного об'єкта дослідження, були представлені порівняльні матеріали відповідної якості, які відповідають вимогам достовірності, зіставлення та повноти. Найкраще підходять для експертного дослідження сигналетичні фотографії, на яких особи, що підлягають порівнянню, зображені в однакових умовах. Наприклад, Червонозаводський районний суд м. Харкова за результатами проведення судової портретної експертизи (висновок експерта Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України № СЕ-19/121-23/6989-ФП від 18 квітня 2023 року) і почеркознавчої експертизи (висновок експерта Зонального експертного сектора Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки і судових експертиз СБУ в УСБУ в Харківській області від 21 квітня 2023 року № 33), довів винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення – злочину, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України[1].

Авторознавча експертиза має особливе значення в розслідуваннях колабораційної діяльності, оскільки часто публікації в соціальних мережах або повідомлення в закритих чатах поширюються без чіткої вказівки на автора, а підозрюваний

[1] Вирорк Червонозаводський районний суд м. Харкова від 17 жовт. 2023 р. Справа № 646/1971/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114238573

може заперечувати свою причетність до їх створення. Визначення авторства тексту на основі стилістичних, лексичних і синтаксичних особливостей вимагає спеціалізованої підготовки та не може ґрунтуватися на суб'єктивних враженнях слідчого від прочитаного матеріалу. Водночас результати такої експертизи мають імовірнісний характер частіше, ніж комп'ютерно-технічні дослідження, тому їх слід розглядати як один з елементів доказової бази, а не як остаточне підтвердження авторства.

О. І. Харитонова (2017) стверджує, що авторознавчу експертизу призначають для аналізу виступів, офіційних документів, літературних творів, текстів публічних виступів та інших матеріалів. Така експертиза виконує два основні завдання: ідентифікаційні, що стосуються визначення особи автора тексту, й неідентифікаційні, які мають діагностичний характер. Останні спрямовані на з'ясування умов створення тексту, виявлення фактів перекручування ознак письмового мовлення, а також визначення місця набуття мовленнєвих навичок, мови (рідної або нерідної) та освіти автора документа.

Одним з найпоширеніших видів експертиз, які проводять під час розслідування колаборaційної діяльності, є лінгвістична експертиза мовлення. Вона дає змогу визначити зміст понять або висловлювань, лексичне значення слів і словосполучень, що використовують у текстах або усних повідомленнях, переданих для дослідження. Також встановлюють їхні стилістичну забарвленість, смислове навантаження та характер інформації, що міститься в них. Це означає вирішення питань мовленнєвого характеру, які не стосуються визначення фактичних даних про автора (Kobets, 2023). Слід ураховувати, що висновок експерта, зроблений за результатами цієї експертизи, відображає об'єктивний зміст тексту з позицій спеціальних знань у галузі експертних досліджень. Однак він не передбачає визначення правової кваліфікації дій, вчинених особою. Наприклад, у справі, розглянутій Жовтоводським міським судом Дніпропетровської області, було проведено семантико-текстуальну експертизу письмового мовлення для підтвердження публічного заперечення збройної агресії проти України. У межах цього дослідження експерт аналізував коментар до публікації в забороненій в Україні соціальній мережі. Після проведеного аналізу експерт дійшов категоричного висновку, що цей коментар є публічним запереченням збройної агресії проти України[1].

Для ефективного розслідування колаборaційної діяльності особи, за наявністю можливостей, доцільно проводити декілька експертиз, наприклад, 17 березня 2026 року Нововоронцовський районний суд Херсонської області визнав особу винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України, на основі судової лінгвістичної експертизи та судової портретної експертизи[2].

Судова почеркознавча експертиза, часто застосовувана під час розслідування колаборaційної діяльності, спрямована на ідентифікацію виконавців рукописних текстів і підписів у документах, вилучених у процесі слідчих дій на деокупованих територіях. У справі, яку розглядав Червонозаводський районний суд Харкова, було встановлено, що громадянка України, перебуваючи в місті Куп'янську Харківської області, реалізувала злочинний намір щодо обіймання посади з організаційно-розпорядчими функціями в незаконних органах влади на тимчасово окупованій території. У межах проведення почеркознавчої експертизи вдалося ідентифікувати виконавця понад 40 підписів і чотирьох рукописних текстів, зокрема заяву з проханням призначити на посаду й автобіографію[3]. С. А. Тюлєнєв (2023) зазначає, що для забезпечення успіху ідентифікаційних і діагностичних завдань у процесі судової почеркознавчої експертизи необхідно дотримуватися кількох обов'язкових умов. По-перше, потрібно передавати на дослідження оригінали документів. По-друге, слід дотримуватися правил відбору експериментальних зразків почерку, а також забезпечувати наявність умовно вільних і вільних порівняльних зразків достатньої кількості й беззаперечної якості. По-третє, разом з об'єктами дослідження потрібно надавати експерту інформацію про стан здоров'я виконавця підписів чи текстів, а також про умови, за яких виконували документ. Зрештою, важливо чітко й однозначно формулювати питання, на які повинен відповісти експерт.

Висновки

Аналіз галузевих особливостей спеціалізованих знань, необхідних у цій категорії проваджень, виявив, що найбільше практичне значення мають лінгвістичні, комп'ютерні, фоноскопічні й документознавчі знання. Це зумовлено специфікою доказової бази, яка охоплює публічні висловлювання, цифрові публікації, аудіо- та відеозаписи, а також архівну документацію установ, що функціонували в умовах окупації. Аналіз тактики залучення спеціаліста до слідчих або розшукових дій засвідчив потребу чітко відмежовувати його функції від обов'язків слідчого. Спеціаліст відповідає за технічну точність виявлення, фіксації та вилучення доказів, натомість правова кваліфікація виявлених фактів

[1] Вирок Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 7 квіт. 2023 р. Справа № 176/694/23. Провадження № 1-кп/176/108/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110107356

[2] Вирок Нововоронцовський районний суд Херсонської області від 17 берез. 2026 р. Справа № 954/341/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134887079

[3] Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 17 жовт. 2023 р. Справа № 646/1971/23. Провадження № 1-кп/646/326/2023. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114252516

залишається виключно в компетенції слідчого, прокурора та суду. Дослідження практики призначення судових експертиз засвідчує, що якість висновку залежить від правильності формулювання запитань й адекватного процесуального оформлення об'єктів дослідження на етапі їхнього вилучення. Роль спеціальних знань у справах про колаборaційну діяльність перевищує допоміжну та факультативну функції, які цей інститут виконує під час розслідування низки інших категорій кримінальних правопорушень. Через цифровий і публічний характер більшості доказів у таких справах участь фахівців й експертів стає майже обов'язковою для повноцінного формування доказової бази з початку розслідування. Аналіз способів використання спеціальних знань дає підстави стверджувати, що рішення між залученням фахівця для здійснення слідчої (розшукової) дії та призначенням судової експертизи має ґрунтуватися на конкретній тактичній меті. Для оперативного збору доказів необхідно залучити фахівця безпосередньо під час огляду, обшуку чи тимчасового доступу до документів. Водночас для створення юридично значущого й деталізованого висновку, який використовуватимуть як доказ у суді, знадобиться проведення експертизи. У більшості випадків, пов'язаних із колаборaційною діяльністю, обидва підходи застосовують послідовно, вони взаємодоповнюють один одного.

Отже, слідчі підрозділи ще на етапі внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань попередньо мають визначати перелік галузей спеціальних знань, необхідних для конкретного провадження щодо колаборaційної діяльності. Водночас важливо заздалегідь дізнаватися про доступність відповідних фахівців й експертних установ, ураховуючи можливий їх дефіцит на деокупованих територіях. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на вивченні методичних особливостей окремих видів судових експертиз, які найбільше затребувані в цій категорії проваджень.

Практична цінність запропонованих рекомендацій полягає в тому, що вони дають змогу слідчому реалізувати системний, а не ситуативний підхід до залучення обізнаних осіб. Цьому сприяє заздалегідь визначений перелік типових завдань, які потребують спеціальних знань у справах, пов'язаних із колаборaційною діяльністю, замість вирішення цього питання окремо для кожного конкретного випадку без урахування накопиченого досвіду.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

[1] Hordiienko, M.S., & Voloshyn, O.H. (2019). Concept and essence of special knowledge at the stage of pre-trial investigation. *Theory and practice of forensic expert activity*: materials of the VIII Interdepartmental Conference (pp. 123-126). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. Retrieved from https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/15296

[2] Hres, Yu.O., Chumak, S.P., & Kholod, O.V. (2023). On Certain Aspects of the Modern Understanding of the Essence and Forms of Utilizing Specialized Knowledge in Criminal Proceedings. *Legal Bulletin,* 4, 29-37. DOI: 10.32782/yuv.v4.2023.4

[3] Hres, Yu.O., & Zahorodnii, A.I. (2026). Tactics of utilizing specialized knowledge during the conduct of specific investigative (search) actions. *Bulletin of the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Expertise*, 19, 30-41. DOI: 10.32782/2522-9656/2026-19-3

[4] Husieva, V.O., & Biesieda, S.M. (2024). Use of specialized knowledge during the investigation of collaborationist activities: practical aspects. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs,* 3(106), 143-153. DOI: 10.32631/v.2024.3.12

[5] Karaman, K. (2026). Ordering a computer-technical forensic examination during the investigation of crimes. *Science and Law Enforcement,* 2(72), 93-102. DOI: 10.33270/05267202.10

[6] Kharytonova, O.I. (2017). *Copyright and Linguistic Authorship Expertise in the Digital Age.* Odesa: Feniks.

[7] Kovalenko, V.V. (2024). The State of Utilization of Forensic Expert Capabilities During the Investigation of Collaborative Activities (Based on Judicial and Investigative Practice Materials). *Bulletin of the E.O. Didorenko Luhansk Educational and Scientific Institute,* 1(105), 297-317. DOI: 10.33766/2786-9156.105.297-317

[8] Kobets, M.V. (2023). The "Cellebrite UFED" hardware-software complex as a means of obtaining information from mobile terminals. *Current issues and prospects for the use of operational-search tools in solving crimes under martial law*: proceedings of the Interagency Scientific and Practical Conference (pp. 70-73). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. Retrieved from https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23970

[9] Kochura, O.O. (2017). Definition of the concept of "specialized knowledge" and its use in criminal proceedings. *Modern trends in the development of criminalistics and criminal procedure*: proceedings of the scientific and practical conference (pp. 284-285). Kharkiv. Retrieved from https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/134.pdf

[10] Kotiuk, M.V. (2024). Forensic examinations during the investigation of high treason under martial law. *Legal Scientific Electronic Journal*, 2, 433-437. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-2/107

[11] Kovalova, O.V., & Kovalov, V.V. (2021). Topical issues regarding the use of specialized knowledge in providing information support for the investigation of criminal misdemeanors. *Ukrainian Police Studies: Theory, Legislation, Practice*, 1(1), 43-51. DOI: 10.32366/2709-9261-2021-1-1-43-51
[12] Lukianchykov, Ye.D., & Lukianchykov, B.Ye. (2025). Use of specialized knowledge in the investigation of misappropriation or embezzlement of property or abuse of office. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, *Series "Law",* 92(4), 227-342. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.4.46
[13] Skichko, I.A. (2023). Use of specialized knowledge in the pre-trial investigation of collaborationist activities. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series "Jurisprudence",* 62, 111-113. DOI: 10.32841/2307-1745.2023.62.22
[14] Stepaniuk, R.L., & Kolesnyk, V.H. (2023). Forensic Computer-Technical Expertise: Current State and Prospects for Development. *Bulletin of the E.O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs*, 2(102), 289-305. DOI: 10.33766/2524 -0323.102.289-305
[15] Tiulieniev, S.A. (2023). Capabilities of handwriting examination in the investigation of corporate raiding. *Bulletin of the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine*, 14, 29-41. DOI: 10.32782/2522-9656/2024-14-3
[16] Tverdokhlib, V.M. (2024). Forms of utilizing specialized knowledge during the investigation of criminal offenses involving the use of explosive devices. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 1(31), 297-306. DOI: 10.32631/vca.2024.1.24
[17] Vuima, A.H. (2020). The concept, essence, and forms of specialized knowledge used in homicide investigations. *Bulletin of the E.O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs,* 1(89), 54-62. DOI: 10.33766/2524-0323.89.54-62
[18] Vuima, A.H. (2023). Certain aspects of the use of specialized medical knowledge during homicide investigations under the legal regime of martial law. In: *Current Issues of Modern Science in Research by Young Scientists, Cadets, and Students:* Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (pp. 136-139). Vinnytsia: KhNUIA. Retrieved from https://dspace.univd.edu.ua/ handle/123456789/17283

Список використаних джерел

[1] Гордієнко М. С., Волошин О. Г. Поняття та сутність спеціальних знань на стадії досудового розслідування. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : матеріали VIII міжвідом. конф. (Київ, 27 листоп. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 123–126. URL: https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/15296
[2] Гресь Ю. О., Чумак С. П., Холод О. В. Щодо деяких особливостей сучасного розуміння сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник.* 2023. № 4. С. 29–37. DOI: 10.32782/yuv.v4.2023.4
[3] Гресь Ю. О., Загородній А. І. Тактика використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз.* 2026. Вип. 19. С. 30–41. DOI: 10.32782/2522-9656/2026-19-3
[4] Гусєва В. О., Бєсєда С. М. Використання спеціальних знань під час розслідування колаборaційної діяльності: практичні аспекти. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3 (106). С. 143–153. DOI: 10.32631/v.2024.3.12
[5] Караман К. Призначення комп'ютерно-технічної експертизи під час розслідування злочинів. *Наука і правоохорона*. 2026. № 2 (72). С. 93–102. DOI: 10.33270/05267202.10
[6] Харитонова О. І. Авторське право та авторознавча лінгвістична експертиза у цифрову добу : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 267 с.
[7] Коваленко В. В. Стан використання можливостей судових експертиз під час розслідування колаборaційної діяльності (за матеріалами судово-слідчої практики*. Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 297–317. DOI: 10.33766/2786-9156.105.297-317
[8] Кобець М. В. Апаратно-програмний комплекс «Cellebrite Ufed» як засіб отримання інформації з мобільних терміналів. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 70–73. URL: https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23970
[9] Кочура О. О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2017. С. 284–285. URL: https://univd.edu.ua/general /publishing/konf/08_11_2017/pdf/134.pdf
[10] Котюк М. В. Судові експертизи під час розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 433–437. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-2/107
[11] Ковальова О. В. Ковальов В. В. Актуальні питання використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні розслідування кримінальних проступків. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика.* 2021. № 1 (1). С. 43–51. DOI: 10.32366/2709-9261-2021-1-1-43-51

[12] Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Використання спеціальних знань в процесі розслідування привласнення, розтрати майна або зловживання службовим становищем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 92. Ч. 4. С. 227–342. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.4.46
[13] Скічко І. А. Використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колаборaційної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 62. С. 111–113. DOI: 10.32841/2307-1745.2023.62.22
[14] Степанюк Р. Л., Колесник В. Г. Судова комп'ютерно-технічна експертиза: стан і перспективи розвитку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2023. Вип. 2 (102). С. 289 – 305. DOI: 10.33766/2524 -0323.102.289-305
[15] Тюлєнєв С. А. Можливості почеркознавчої експертизи у розслідуванні рейдерства. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.* 2023. № 14. С. 29–41. DOI: 10.32782/2522-9656/2024-14-3
[16] Твердохліб В. М. Форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1(31). С. 297–306. DOI: 10.32631/vca.2024.1.24
[17] Вуйма А. Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. № 1 (89). С. 54–62. DOI: 10.33766/2524-0323.89.54-62
[18] Вуйма А. Г. Окремі аспекти використання спеціальних медичних знань під час розслідування вбивств в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 17 трав. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 136–139. URL: https://dspace.univd.edu.ua /handle/123456789/17283

VITKALOVA Alina
Postgraduate Student of the Department of Criminalistics and Marine Medicine of the National Academy of Internal Affairs
03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8874-5893

The Use of Specialized Knowledge during the Pre-trial Investigation of Collaborationist Activities

Abstract. The article analyzes the primary forms of engaging experts and specialists–such as conducting forensic examinations, participating in investigative (search) actions, and providing consultations-to establish facts of collaborationism. Particular attention is paid to the specifics of ordering complex, computer-technical, linguistic, and other types of forensic examinations, which are crucial for documenting evidence in criminal proceedings of this category. It is determined that, given the digital and public nature of most evidence in such proceedings, the involvement of specialists and experts becomes virtually essential for comprehensively building the evidentiary base from the very beginning of the investigation. An analysis of the application of specialized knowledge has shown that the choice between engaging a specialist to conduct investigative actions and ordering a forensic examination should be based on a specific tactical objective. For the rapid collection of evidence, it is important to have a specialist present during an inspection, search, or the exercise of temporary access to documentation. At the same time, obtaining a legally significant and detailed conclusion for use as evidence in court requires a forensic examination. In most cases involving collaborationist activities, both approaches are used sequentially and complement each other. It is advisable for investigative units to identify, at the initial stage, the areas of specialized knowledge required for a specific case concerning collaborationist activities. Based on the study's findings, recommendations have been formulated regarding the engagement of specialists and the commissioning of forensic examinations to enhance the efficiency of pre-trial investigations. The practical significance lies in the shift from an ad hoc approach to the systematic engagement of individuals possessing specialized knowledge. Utilizing a pre-established algorithm of typical tasks requiring specialized knowledge in proceedings of this category helps avoid haphazard decision-making on procedural issues and ensures the effective application of accumulated forensic expertise.

Keywords: investigation; specialized knowledge; collaborationist activity; forensic examination; specialist; criminalistics.